

تبیین رابطه اعتیاد به اینترنت بر میزان اعتماد اجتماعی

مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کاشان در سال ۱۳۹۰

دکتر محسن نیازی*

محسن کرمانی نصرآبادی**

تاریخ دریافت: ۹۰/۶/۲۷

تاریخ پذیرش: ۹۱/۳/۱۰

چکیده

اعتماد اجتماعی، اساسی‌ترین سازه سرمایه اجتماعی و از مهمترین مفاهیم علوم اجتماعی معاصر است. بویژه این که این مفهوم با توجه به تحولات و پیچیدگی‌های دنیای معاصر، منزلت و اهمیت ویژه‌ای در تحقیقات اجتماعی کسب نموده است. از سوی دیگر پیشرفت فناوری‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی بویژه اینترنت در سال‌های اخیر اثرات شگرفی بر ابعاد گوناگون حیات

niazim@kashanu.ac.ir

m.kermani.n@gmail.com

* دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه کاشان.

** دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی.

فردی و اجتماعی انسان‌ها بر جای گذاشته است. در این حوزه اندیشمندانی چون گیدنز، پاتنام و فوکویاما بر نقش فناوری‌های جدید ارتباطی چون اینترنت بر سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی تأکید نموده‌اند. در همین چارچوب، هدف اساسی این پژوهش بررسی رابطه اعتیاد به اینترنت و تأثیر آن بر اعتماد اجتماعی است. روش تحقیق در این پژوهش پیمایش اجتماعی بوده و داده‌های تحقیق با استفاده از تکنیک پرسشنامه توأم با مصاحبه جمع‌آوری گردیده است. اعتبار و پایایی مقیاس‌های اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ مورد سنجش و با توجه به نتایج آزمون به ترتیب برابر با ۸۵ و ۸۲ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش دانشجویان دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹ است که با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌بندی احتمالی و فرمول نمونه‌گیری کوکران تعداد ۳۷۰ نفر از اعضای جامعه مورد نظر به عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. یافته‌های تحقیق رابطه بین دو متغیر اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی در بین پاسخگویان را نشان می‌دهد. همچنین نتایج آماری با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر همبستگی معنادار، متغیرهای تحقیق را مورد تأیید قرار داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: اعتماد اجتماعی، سرمایه اجتماعی، اینترنت، اعتیاد به

اینترنت

مقدمه

در سال‌های اخیر، فناوری‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی بویژه اینترنت رشد و گسترش شگرفی در ابعاد گوناگون زندگی انسان‌ها داشته‌اند، به گونه‌ای که زندگی انسان‌ها بیش از هر زمان دیگری به این دنیای مجازی وابسته گردیده است. اینترنت به

مرز این قابلیت دست یافته است که نیازهای اطلاعاتی و علمی بسیاری از افراد و سازمان‌ها را در سراسر جهان پاسخگو باشد، همچنین این وسیله موانع ورود را کاهش داده، و امکان دسترسی برای تمام کسانی را که مایل‌اند در این محیط شرکت کنند، را فراهم آورده است. هر شخصی از هر نقطه این کره خاکی این فرصت را دارد که در حالت‌های ارتباطی گوناگونی که در محیط آن - لاین وجود دارد، مشارکت و دیدگاه و نظراتش را در قالب متن، تصویر یا صورت بیان کند و از سوی دیگر به حجم گسترده‌ای از اطلاعات و برنامه‌های ارائه شده از سوی دیگران دسترسی یابد. در حقیقت اینترنت قابلیت عظیمی برای ایجاد یک جامعه پویا به دست آورده است، جامعه‌ای که در آن پویایی فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و زبانی افزایش می‌یابد. با وجود این چهره جذاب، نباید به ابعاد و پیامدهای آسیبی این فناوری بی توجه بود. می‌بایست به پیامدهای منفی و بحرانی که دسترسی و مشارکت فعال به این فناوری نوین ایجاد می‌کند، نیز توجه داشت. از جمله این پیامدها گسترش پدیده اعتیاد به اینترنت است.

اعتیاد به اینترنت مفهومی است که از دهه ۱۹۶۰ توجه اندیشمندان علوم گوناگون را به خود جلب نموده، اما با گسترش و وسعت دامنه استفاده از اینترنت در دهه اخیر، این پدیده مورد توجه و عنایت جدی محققان و پژوهشگران قرار گرفته و جزء اختلالات روانی - اجتماعی دسته‌بندی گردیده است. این اعتیاد با ویژگی‌هایی از قبیل: صرف زمان زیاد برای اینترنت و موضوعات مربوط به آن، احساس ناخوشایند اضطراب و افسردگی در زمانی که فرد در تماس با اینترنت نیست، عادت و قابلیت تحمل افراد به تأثیرات اینترنت بر فعالیت‌های روزمره (دقیقی و مهدوی، ۱۳۸۷: ۶۹۵)، ایجاد مشکلات فراوان در زمینه وظایف فردی و اجتماعی، کاهش ارتباط و تعامل با افرادی که فرد با آنها سروکار دارد و در نهایت انزوای اجتماعی مشخص گردیده است.

از سوی دیگر اعتماد اجتماعی، مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی^۲ و عاملی بسیار اساسی برای تداوم زندگی جمعی در دنیای پر مخاطره^۳ مدرن است. اعتماد اجتماعی مفهومی است که در فرایند روابط اجتماعی بین افراد و سازمان‌های اجتماع با یکدیگر تبلور می‌یابد. در حقیقت اعتماد اجتماعی تسهیل‌کننده و تعیین‌کننده کمیت و کیفیت تعاملات و روابط افراد در زمینه‌های گوناگون نظام اجتماعی است. این پدیده از عناصر مؤثر در پذیرش و همدلی محسوب می‌شود و زمینه سازگاری و هم‌نوایی هرچه بیشتر اعضای جامعه را فراهم می‌آورد. اعتماد پیوند فرد و جامعه را استحکام ویژه‌ای بخشیده و ضمن کمک به پیدایی احساس هویت، سبب انسجام گروهی می‌شود. از سوی دیگر عدم اعتماد بستر ساز کاهش انسجام و مشارکت افراد در جامعه می‌گردد. علاوه بر این عدم وجود اعتماد موجب فقدان منابع و فرصت‌هایی می‌شود که خود سدی در برابر گسترش آسیب‌های اجتماعی هستند.

اعتماد اجتماعی، از دیر باز مورد توجه اندیشمندان علوم اجتماعی بوده است؛ اما در سال‌های اخیر به ویژه با توسعه و پیشرفت چشم‌گیر در زمینه فناوری‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی، اعتماد اجتماعی جایگاه و اهمیت ویژه‌ای یافته است. با الکترونیکی شدن رابطه انسان‌ها، اعتماد نقش و اهمیت ویژه‌ای می‌یابد، چرا که اعتماد، شرط لازم شکل‌گیری و تداوم هر رابطه‌ای است. از سوی دیگر، اعتماد اجتماعی خود برآمده و بستر ساز روابط افراد در دنیای واقعی است. حال این سوال مطرح می‌شود که با کاهش روابط افراد در دنیای واقعی و چرخش آن به روابط الکترونیکی چه تحولی در اعتماد اعضای جامعه نسبت به یکدیگر رخ می‌دهد. علاوه بر این، تکنولوژی‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی با فراهم آوردن امکان پیدایی جامعه شبکه‌ای (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۰)،

^۲ Social Trust

^۲ Social Capital

^۳ مفهوم جامعه مخاطره آمیز توسط اولریک بک (Ulrich Beck) در کتاب جامعه مخاطره آمیز: به سوی یک نوگرایی نوین (۱۹۹۲) ارائه گردیده است.

نه تنها قواعد و قوانین حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان‌ها، بلکه نگرش ما نسبت به خود، دیگران و جهان را دگرگون ساخته‌اند (اولسون، ۱۳۷۷: ۵). بنابراین باید اذعان داشت که بیش از هر چیز دیگر این آثار فناوری‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی است که امروزه بسیار مهم بوده و بر فرهنگ و اجتماع جامعه اثر گذاشته است. اعتیاد به اینترنت به عنوان پیامد منفی این پدیده، منجر به آسیب‌های اجتماعی همچون افزایش فردگرایی، کاهش روابط اجتماعی و در نتیجه کاهش اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی شده است. بر این اساس هدف اصلی این مطالعه تبیین وضعیت پدیده اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی و نیز چگونگی رابطه و پیوند این دو متغیر در جامعه مورد مطالعه می‌باشد.

مباحث نظری

در مباحث نظری ابتدا مفاهیم اعتیاد به اینترنت به عنوان متغیر مستقل و اعتماد اجتماعی به عنوان متغیر وابسته تحقیق تشریح و پس از آن رابطه دو متغیر تبیین گردیده است.

۱) اعتیاد به اینترنت

اینترنت به عنوان یکی از مظاهر رشد و پیشرفت تمدن بشری، محملی است برای تماس و تبادل اطلاعات میان انسان‌ها در یک دنیای کاملاً مجازی. اینترنت به انسان این توانایی را بخشیده است که خارج از عرصه‌های زمان و مکان، فرهنگ سرزمین‌های دور و نزدیک را بکاود، و با اشخاص متفاوت از نقاط گوناگون ارتباط برقرار نماید. با وجود چنین پتانسیل و جذابیتی، جای تعجب ندارد که افراد به آن معتاد و وابسته شوند (Pawley, 2002: 215). اعتیاد به اینترنت گونه‌ای سبک استفاده از اینترنت است که انسان را از مسیر عادی و بهنجار استفاده از اینترنت خارج نموده و وارد یک مسیر نابهنجار و آنومیک وابستگی به آن می‌کند.

این اصطلاح نخستین بار توسط ایوان گلدبرگ (۱۹۹۴) در توصیف استفاده اجباری از اینترنت به کار رفت (Block, 2008: 187). گلدبرگ این پدیده را «به عنوان یک الگوی ناسازگار استفاده از اینترنت که منجر به آسیب یا آشفتگی معنادار بالینی می‌شود، توصیف کرد» (جاوید و کامران پور، ۱۳۸۷: ۶۲۳). اورزاک^۱ (۱۹۹۹)، یکی دیگر از صاحب نظران این حوزه، اعتیاد به اینترنت را به عنوان یک اختلال در نظر می‌گیرد، نوعی اختلال که در آن کاربران پرسه زنی در دنیای مجازی را جذاب‌تر از واقعیت زندگی روزمره می‌بینند. اورزاک (۱۹۹۱) وابستگی به اینترنت را به عنوان یک مشکل روانی دارای دو دسته علائم و نشانه‌ها می‌داند: الف) نشانه‌ها و علائم روانی مانند ناتوانی در متوقف کردن فعالیت و یا احساس رضایت در استفاده؛ ب) نشانه و علائم جسمانی مانند پشت درد، سردرد، بی‌نظمی در غذا خوردن و اختلال در خواب (کراملی مقدم و حکمت دوست، ۱۳۸۵: ۱۴۷). گریفیتز (۱۹۹۸) نیز بر این باور است که اختلال اعتیاد به اینترنت ممکن است از یک یا چند جنبه اینترنت مانند نبودن رابطه رویاروی و خلاقیت‌های اجتماعی ناشی شود. وی معتقد است که اعتیاد به اینترنت یک اعتیاد رفتاری است که دارای اجزای زیر می‌باشد:

- الف- برجستگی^۲: زمانی رخ می‌دهد که فعالیت معینی مهمترین فعالیت زندگی یک شخص می‌شود و بر تفکر، احساس و رفتار فرد مسلط می‌شود؛
- ب- تغییر خلق^۳: فرد در یک حالت آرام بخش یا تخیل کننده قرار دارد؛
- ج- تحمل^۴: در آن نیاز به فعالیت گسترده و روز افزونی برای رسیدن به همان ثبات قبلی است؛
- چ- نشانه‌های کناره‌گیری^۵: کاهش روابط و تعاملات فرد با دیگر اعضای خانواده و جامعه و تمایل به گوشه‌گیری و انزوای اجتماعی؛

---

^۱ Orzack
^۲ Saliency
^۳ Mood Modification
^۴ Tolerance
^۵ With Drawal Symptoms

ح- تعارض! تعارض شامل بین شخصی (این حالت شامل وجود آمدن تعارض بین معتاد و افرادی است که با وی سروکار دارند، همچون اعضای خانواده و دوستان) و تعارض درون فردی است (در درون فرد) که در ارتباط با یک فعالیت معین وجود دارد؛

د- بازگشت! شامل تمایل برای تکرار حالت‌های قبلی فعالیت معین است که در موارد شدید سال‌ها بعد از کنترل رفتار دوباره عود می‌کند (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱: ۱۶).

۲) اعتماد اجتماعی

در جامعه‌شناسی، مفهوم اعتماد هم به عنوان ویژگی افراد و ویژگی ارتباطات اجتماعی و هم بعنوان ویژگی سیستم اجتماعی یا تأکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیری‌هایی در سطح فردی و اجتماعی مفهوم سازی شده است. به تعبیری اعتماد یک نوع احساس است که فرد نسبت به امری دارد مبنی بر تأیید آن. بنابراین نگرشی مثبت نسبت به فردی یا امر خارجی به شمار می‌رود (محسنی تبریزی، ۱۳۸۰: ۵). اعتماد در روابط بین انسانها و کنشهای آنان نمود می‌یابد (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۷). اعتماد حالتی از راحتی، اطمینان و اتکاء پذیری را در بر دارد. ابراز اطمینان نسبت به اشخاص یا نظام‌های مجرد است که مشکلات نادانی و بی‌اطلاعی را مرتفع می‌سازد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۳۲۳). به اعتقاد فوکویاما، اعتماد هزینه کنش را کاهش و کارایی را افزایش می‌دهد (امیری، ۱۳۷۴: ۱۳). به نظر آلموند و وربا، اعتماد به یکدیگر شرط تشکیل روابط ثانوی است (اینگلهارت، ۱۳۷۸: ۲۴). کریستوفر مور^۴ اعتماد را «عبارت از قابلیت شخص برای اتکاء یا اطمینان به صداقت یا صحت اقوال یا رفتار دیگری» می‌داند

---

^۱ Conflict

^۲ Relapse

^۳ Fukuyama

^۴ Christopher Moore

(کوثری، ۱۳۷۵: ۹۸). زتومکا^۱ نیز، اعتماد را نوعی شرط‌بندی نسبت به کنشهای محتمل در آینده می‌داند (Sztompka, 1999: 67). با توجه به تعاریف پر شمار ارائه شده، دیده می‌شود که اعتماد یک نوع نگرش، باور، اعتقاد، کنش مبتنی بر احساس خطر، آرامش اجتماعی، کارکرد اجتماعی، شرط‌بندی در مورد کنش آتی، احساس و حسن ظن و رابطه مثبت مبتنی بر انتظار فرد یا توسط افراد جامعه است نسبت به کنش فرد، افراد، گروه‌ها و سازمان‌های یک جامعه در محدوده کوچک یا جهانی، که زندگی و کنش جمعی یا عدم کنش یا تأمل و تأخر در آن را موجب می‌شود.

بررسی ادبیات اعتماد، نشان می‌دهد که این مفهوم در اشکال گوناگون - اما مرتبط با هم - تجلی یافته است و از لحاظ نظری همواره مورد توجه اندیشمندان کلاسیک و متأخر جامعه‌شناسی بوده است. بر همین اساس زتومکا بیان داشته است که ایده انسجام و اعتماد اجتماعی، یک جریان فکری است که چندین قرن از آن می‌گذرد. به نظر وی برخورداری جامعه جدید از ویژگی‌های منحصر به فردی چون آینده‌گرایی، شدت وابستگی متقابل، گستردگی و تنوع جوامع، تزايد نقش‌ها و تمایز اجتماعی، بسط نظام انتخاب، پیچیدگی نهادها و افزایش ابهام، ناشناختگی و تقویت گمنامی و غریبه بودن نسبت به محیط اجتماعی، نقش آن در حیات اجتماعی را واقعیتی جدی نموده است (Sztompka, 1999: 10).

از دیدگاه سلیگمن «اعتماد یکی از ضروری‌ترین شاخص‌ها و مؤلفه‌های روابط مستمر اجتماعی قلمداد می‌شود» (Seligman, 1997: 13). گود معتقد است بدون وجود اعتماد اجتماعی زندگی روزمره امکان‌پذیر نمی‌گردد (Good, 1988: 32). پاتنام^۲ بقاء و پایداری تعاون و همکاری هدفمند را در گرو اعتماد اجتماعی دانسته است. بر اساس استدلال جان فیلد، حس تعلق و تجربه محض شبکه‌های اجتماعی و روابط حاکی از اعتماد می‌تواند منفعت زیادی برای مردم داشته باشد. اعتماد بین افراد، نهایتاً باعث

^۱ Sztompka
^۲ Putnam

اعتماد بین غریبه‌ها و اعتماد به بافت وسیعی از مؤسسات اجتماعی می‌گردد. در نهایت مجموعه‌ای مشترک از ارزش‌ها، معیارها و انتظارات در کل یک جامعه ایجاد می‌شود. از سوی دیگر، بدون این تعامل، اعتماد از بین می‌رود، و در نقطه معینی، این نابودی باعث مشکلات جدی اجتماعی می‌گردد. ایده سرمایه اجتماعی ادعا دارد که ایجاد یا تجدید ساخت جامعه و اعتماد، مستلزم روابط رودررو است (پناهی، ۱۳۸۶: ۳۴ به نقل از (Beem, 1999: 20).

لومان اعتماد را در قالب رهیافت ساختی و کارکردی خود مورد توجه قرار داده و معتقد است که اعتماد نوعی رابطه اجتماعی با قوانین خاص خودش است. به نظر او اعتماد، مکانیسمی اجتناب‌ناپذیر و ضروری در کاهش معضلات اجتماعی موجود اعضاء و عناصر سیستم‌ها و سازمان‌های اجتماعی است. بدون وجود اعتماد، افراد با معضلات بسیاری در جهان هستی روبرو خواهند شد و هیچ انسانی توانایی ایستادگی در مقابل چنین معضلاتی را ندارد (احمدی، ۱۳۸۸: ۷۰). به نظر لومان هر جا که اعتماد مطرح باشد، فرد برای تصمیم‌گیری جهت در پیش گرفتن یک مسیر کنش خاص، شقوق گوناگونی را آگاهانه در ذهن دارد. به عقیده او اعتماد در نظام اجتماعی، عدم تعیین اجتماعی را کاهش و قابلیت پیش‌بینی رفتارها را افزایش می‌دهد. به اعتقاد او قانون و قدرت مشروع، خطر بی‌اعتمادی را کاهش می‌دهد (Luhman, 1979: 168).

اینگلهارت اهمیت اعتماد اجتماعی را در حیات سیاسی و اقتصادی جامعه مورد توجه قرار داده است. از نظر وی اعتماد اجتماعی متقابل، یکی از پیش‌نیازهای فرهنگ مدنی و ایجاد دموکراسی پایدار محسوب می‌شود. او معتقد است که اعتماد اجتماعی متقابل بخشی از نشانگان فرهنگی پایدار است که به بقای دموکراسی منجر می‌شود. اعتماد در ایجاد حس مشارکت و تعاون نقش مؤثر دارد، به مردم کمک می‌کند تا علایق و منافع خود را مطابق امیال و علایق دیگران تعریف کنند و فرصت لازم را در اختیار رهبران سیاسی قرار می‌دهد تا اصلاحاتی را انجام دهند. از همه مهمتر این که ارتباط و گفتگو را میسر و مستحکم می‌کند. در رابطه با اقتصاد نیز اینگلهارت تأثیر میزان اعتماد

بر رشد اقتصادی را می‌پذیرد (احمدی، ۱۳۸۸: ۷۱). بر همین اساس فوکویاما استدلال می‌کند که یکی از علل کارایی اقتصادی، اعتماد اجتماعی است. بنابراین، کارایی بالای اقتصادی در ایالات متحده و ژاپن مربوط به سطح بالای اعتماد است. در مقابل شرایط ضعیف اقتصادی در بیشتر بخش‌های افریقا مربوط به اعتماد کم است (پناهی، ۱۳۸۶: ۳۲).

۳) رابطه اعتماد به اینترنت و اعتماد اجتماعی

امروزه با گسترش کاربرد اینترنت در دنیا به عنوان یک رسانه تعاملی، بحث‌هایی در مورد تأثیرات اینترنت بر ارتباطات میان فردی و اجتماعی انسان‌ها مورد توجه قرار گرفته است (Selvin, 2000: 98). آنتونی گیدنز^۱ در بحث از فاصله‌گیری زمان و مکان معتقد است که فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی بیشترین تأثیر را در این زمینه داشته‌اند. بدین صورت که هم، زمان و هم، مکان از محتوا تهی شده‌اند، و برقراری روابط با کسانی که در محل حضور ندارند و در فاصله‌ای بس دور از ما قرار دارند، بیش از پیش امکان‌پذیر گشته است. وی استدلال می‌کند که در جوامع زیر تسلط نظام‌های انتزاعی، فاصله‌گیری زمانی - مکانی اعتماد اجتماعی مهمترین مسأله است (ریتزر، ۱۳۸۹: ۷۲۵). بر همین اساس یان کرایب^۲ معتقد است، اعتماد اجتماعی نیازمند اطلاع کامل از پدیده‌های اجتماعی در بستر روابط متقابل با این پدیده‌هاست، و در نتیجه فاصله‌گیری روز افزون زمانی و مکانی و کاهش روابط افراد در زمان و مکان واحد، اعتماد بیش از پیش ضروری می‌شود (ریتزر، ۱۳۸۹: ۷۲۶)، زیرا اعتماد، احساس روابط اجتماعی است و رابطه مستقیم با میزان روابط اجتماعی دارد. به این صورت که هرچه میزان اعتماد اجتماعی میان افراد، گروه‌ها و سازمان‌های اجتماعی جامعه بیشتر باشد، به همان میزان روابط اجتماعی، از شدت، تنوع، ثبات و پایداری بیشتری برخوردار می‌باشد (قاسمی و

^۱ Antony Giddens

^۲ Ian Craib

صادقی، ۱۳۸۸: ۱۹۹). به عبارت دیگر اعتماد و روابط اجتماعی ارتباط دیالکتیکی باهم دارند.

پاتنام از صاحب‌نظران اصلی نظریه سرمایه اجتماعی، گرچه می‌پذیرد که اینترنت سبب کاهش موانع در ارتباطات شده و نوع جدیدی از شبکه اجتماعی را به وجود آورده است، اما در مورد آثار آن کمی مشکوک است. وی می‌گوید، به دلیل این که ارتباطات اینترنتی تصادفی است و بازخورد مواجهه متقابل را ندارد، سبب سست کردن تقابل و باعث تقویت فردگرایی می‌شود. دیگر آن که مردمی که روی خط می‌روند مایلند فقط با گروه کوچکی که با آنان دیدگاه‌ها و علایق مشترک دارند، درآمیزند و تحمل افراد دگراندیش را ندارند و دچار کاهش روابط و سرمایه اجتماعی می‌گردند (فیلد، ۱۳۸۵: ۱۵۷). زیگمونت باومن استدلال می‌کند که تعاملات مجازی در نهایت منجر به ایجاد انزوای اجتماعی و کاهش تمایلات کاربر در دنیای واقعی می‌شود و عموماً استفاده بیشتر از اینترنت به کاهش ارتباطات اجتماعی بویژه از نوع ارتباطات نزدیک و صمیمی با اعضای خانواده و دوستان نزدیک منجر می‌شود (زنجانی زاده و محمدی جوادی، ۱۳۸۴: ۱۳۰).

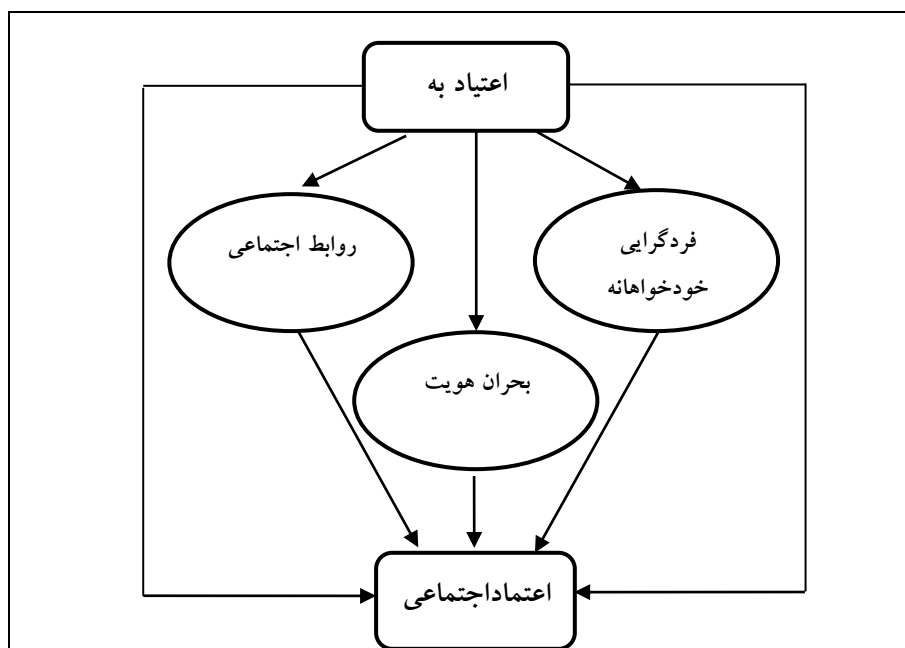
در این رابطه فرانسیس فوکویاما، یکی از بزرگان پسا مدرنیته، بیان داشته است که فناوری دیجیتالی دشمن ایجاد اعتماد اجتماعی است. وی معتقد است «وقتی که بزرگترین هواداران عصر اطلاعات، فروپاشی هرم قدرت و توانایی را جشن می‌گیرند، متوجه یک عامل مهم، یعنی اعتماد و معیارهای اخلاقی مشترک زیربنایی آن نیستند» (Fukuyama, 1995: 25). بر همین مبنا مانوئل کاستلز^۱ معتقد است که فناوری‌های جدید، کمکی به تخریب هویت منسجم مدرنیته صنعتی، بر اساس طبقه و ملیت بوده است، به طوری که در حال حاضر، ما در جهان شبکه‌ای زندگی می‌کنیم، جایی که تمام تماس‌ها و ارزش‌های ما در احساس ما از آنچه که هستیم تجلی می‌یابد. از نظر کاستلز، فناوری‌های جدید در قلب این فرایند گشایش فضای اجتماعی است، چرا که با فراهم

---

^۱ Manuel Castells

کردن مانعی ساختار یافته، فرصت‌های بی‌مانند برای اتصال اجزای جدا و متفرق فراهم نموده است (فیلد، ۱۳۸۵: ۱۵۸).

نمودار ۱- نمودار متغیرهای اصلی پژوهش

با توجه به مباحث نظری پژوهش و مطالعات صورت گرفته در این زمینه، در این پژوهش رابطه اعتماد به اینترنت با میزان اعتماد اجتماعی به دو شیوه مستقیم و غیرمستقیم از طریق بررسی متغیرهای واسطه‌ای روابط اجتماعی، بحران هویت و فردگرایی خودخواهانه مورد مطالعه قرار گرفته است. بر این اساس فرضیه اصلی پژوهش به صورت ذیل تدوین گردیده است.

- بین اعتماد به اینترنت و اعتماد اجتماعی رابطه وجود دارد.

پیشینه پژوهش

در جامعه امروز، گرایش به اینترنت و استفاده از آن چنان رایج شده است که بیشتر خانواده‌ها، رایانه شخصی دارند و اعضای خانواده، بخش زیادی از وقت خود را در استفاده از اینترنت سپری می‌کنند. در نتیجه این دسترسی و گسترش دامنه استفاده از اینترنت و به تبع آن گسترش پدیده اعتیاد به اینترنت توجه محققان و پژوهشگران زیادی به این حوزه جلب شده است. حجم قابل توجهی از تحقیقات صورت گرفته حکایت از آن دارند که اعتیاد اینترنتی نوعی اختلال روانشناختی - اجتماعی است که از مشخصه‌های آن، تحمل، علائم کناره‌گیری، اختلالات عاطفی و از هم گسیختگی روابط اجتماعی و خانوادگی است. در این راستا می‌توان به نتایج برخی از تحقیقات صورت گرفته در مناطق گوناگون کشور اشاره نمود:

پژوهش با عنوان «بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش آموزان دبیرستانی» توسط مشایخی و برجعلی (۱۳۸۲) با هدف بررسی رابطه احساس تنهایی و انزوا با چت کردن و استفاده آموزشی از راه اینترنت صورت گرفته است. در این پژوهش بین احساس تنهایی دانش آموزان دختر دبیرستانی و چت کردن با اینترنت رابطه معناداری وجود داشته است. این رابطه در میان دانش آموزان پسر دبیرستانی و استفاده از اینترنت تأیید نشده است، همچنین بین استفاده آموزشی از اینترنت و احساس تنهایی و انزوا رابطه‌ای دیده نشده است. پژوهش دیگر با عنوان «بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت» توسط محسنی، دوران و سهرابی (۱۳۸۵) انجام گرفته است. در این پژوهش اثرات استفاده از اینترنت بر کاربران اینترنت در کافی نت‌های شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است. فرضیات پژوهش شامل تأثیر ابعاد گوناگونی از اینترنت شامل: نوع استفاده از اینترنت (اجتماعی - غیر اجتماعی)، میزان استفاده از اینترنت در شبانه روز، شدت ارتباطات اجتماعی با جهان واقعی و میزان تجربه و مهارت فرد در استفاده از اینترنت در انزوای اجتماعی

بوده است. بر اساس فعالیت آماری رگرسیون چندگانه فرضیات مورد آزمون قرار گرفته و این نتایج بدست آمده است که میان زمان استفاده از اینترنت در طول شبانه روز و شدت ارتباطات اجتماعی رابطه‌ای معنادار و معکوس وجود دارد و استفاده اجتماعی از اینترنت موجب انزوای اجتماعی کمتر می‌شود. پژوهش دیگری با عنوان «بررسی شیوع اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با احساس تنهایی و عزت نفس در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران» توسط قاسم زاده، شهرآرای و مرادی (۱۳۸۶) انجام گرفته است. بر اساس نتایج این پژوهش مشخص گردید که معتادان به اینترنت، از کاربران معمولی و غیرکاربران، به طور معناداری روابط اجتماعی کمتری دارند و عزت نفس آنها نیز از کاربران معمولی پایین‌تر است (www.sid.ir). علاوه بر این پژوهشی با عنوان «تأثیر فناوری جدید اطلاعات و ارتباطات بر سرمایه اجتماعی» در میان دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی» توسط حسین پناهی (۱۳۸۶) انجام گرفته است. بر اساس نتایج بدست آمده از این پژوهش میان میزان استفاده از فناوری‌های جدید ارتباطات و اطلاعات و سرمایه اجتماعی دانشجویان رابطه مستقیمی وجود دارد، هر چند که همبستگی به دست آمده در سطح پایینی می‌باشد (پناهی، ۱۳۸۶: ۱۱۰).

روش پژوهش

این پژوهش میدانی به روش پیمایش اجتماعی^۱ و از نوع کاربردی و مقطعی است. پژوهش پیمایشی روشی است برای گردآوری داده‌ها که در آن از گروه‌های معینی از افراد خواسته می‌شود به تعدادی پرسش مشخص - که برای همه افراد یکسان است - پاسخ دهند. این پاسخ‌ها مجموعه اطلاعات پژوهش را تشکیل می‌دهند. پژوهش پیمایشی همانطور که بیکر^۲ بیان داشته است عام‌ترین نوع تحقیقات اجتماعی

است (بیکر، ۱۳۸۸: ۱۹۶). جهت جمع‌آوری داده‌های پژوهش نیز از تکنیک پرسشنامه توأم با مصاحبه که رایج‌ترین تکنیک‌ها در تحقیقات پیمایشی می‌باشد، استفاده گردیده است.

تعریف مفاهیم و متغیرهای پژوهش

(۱) **اعتیاد به اینترنت:** اعتیاد به اینترنت یک الگوی ناسازگار استفاده از اینترنت است که منجر به آسیب یا آشفتگی معنادار بالینی می‌شود (جاوید و کامران پور، ۱۳۸۷: ۶۲۳). در این پژوهش برای سنجش متغیر اعتیاد به اینترنت از مقیاس یانگ (۲۰۰۹) استفاده شده است. همانطور که مورن^۱ اظهار داشته است این آزمون به عنوان ابزاری جهت سنجش اعتیاد به اینترنت از اعتبار و روایی بالایی برخوردار است (شایق، ۱۳۸۷: ۱۵۲).

(۲) **بحران هویت:** بحران هویت بیانگر دوگانگی و سرگشتگی فرد میان خود موجود و خودهای دلخواه خویش است، همچنین جهت توصیف توانایی افراد در قبول نقشی که جامعه از آنها انتظار دارد به کار رفته است. در این پژوهش به منظور سنجش بحران هویت دانشجویان از ۸ گویه در قالب طیف لیکرت (یوسفی، ۱۳۸۳: ۱۸۳) استفاده شده است.

(۳) **فردگرایی خودخواهانه:** فردگرایی خودخواهانه دلالت بر امیال و احساسات فرد و عدم توجه به احتیاجات و علایق دیگران دارد. در این پژوهش به منظور سنجش فردگرایی دانشجویان از هشت گویه در قالب طیف لیکرت (غفاری، ۱۳۸۰: ۲۳۶) استفاده شده است.

(۴) **روابط اجتماعی:** روابط اجتماعی در برگیرنده کنش متقابل و تعامل افراد و اعضای جامعه با یکدیگر در سطوح گوناگون فردی و اجتماعی است. در این پژوهش

---

^۱ Moren

به منظور سنجش روابط اجتماعی دانشجویان از هشت گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است.

(۵) اعتماد اجتماعی: اعتماد یک نوع احساس است که فرد نسبت به امری دارد مبنی بر تایید آن. بنابراین نگرشی مثبت به فردی یا امر خارجی به شمار می‌رود (محسنی تبریزی، ۱۳۸۰: ۵). اعتماد اجتماعی مفهومی است که در فرایند روابط اجتماعی بین افراد و سازمان‌های اجتماع با یکدیگر تبلور می‌یابد و تعیین کننده سطح و کیفیت روابط اجتماعی می‌باشد. در این پژوهش به منظور سنجش اعتماد دانشجویان از هشت گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است.

اعتبار و پایایی مقیاس‌های پژوهش

به منظور بدست آوردن اعتبار و پایایی لازم در این پژوهش برای سنجش برخی متغیرها از مقیاس‌های استاندارد و به کار گرفته شده توسط سایر محققین استفاده شده است. جهت سنجش پایایی مقیاس‌های پژوهش نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است.

جدول ۱- نتایج آزمون آلفای کرونباخ

ردیف	مقیاس	آلفای کرونباخ
۱	اعتیاد به اینترنت	۰/۸۵
۲	روابط اجتماعی	۰/۷۸
۳	فردگرایی خودخواهانه	۰/۷۶
۴	بحران هویت	۰/۸۷
۵	اعتماد اجتماعی	۰/۸۲

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری پژوهش شامل تمام دانشجویان دانشگاه کاشان است که در سه دانشکده علوم انسانی، فنی و مهندسی و علوم پایه در سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹ مشغول به تحصیل بوده‌اند. حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران^۱، ضمن مفروض گرفتن احتمال خطای ۵ درصد (با ضریب اطمینان ۰/۹۵) معادل ۳۷۰ نفر محاسبه گردیده است.

در این پژوهش برای انتخاب واحدهای نمونه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی^۲ احتمالی استفاده شده است. نمونه‌گیری طبقه‌بندی، شکل اصلاح‌شده‌ای از نمونه‌گیری تصادفی ساده^۳ و سیستماتیک^۴ است که هدف از آن رسیدن به نمونه‌های معرف‌تر و دقیق‌تر است (دواس، ۱۳۸۶: ۷۲). بدین ترتیب که پس از تعیین حجم نمونه بر اساس نسبت تعداد دانشجویان در هر دانشکده نسبت به کل دانشجویان دانشگاه، تعداد نمونه از هر دانشکده مشخص شده، سپس لیست اسامی و تعداد دانشجویان از آموزش هر دانشکده تهیه و بر اساس لیست موجود، تعداد دانشجویان نمونه هر دانشکده به صورت تصادفی سیستماتیک انتخاب گردیده است.

یافته‌های پژوهش و تجزیه تحلیل

در این بخش، ابتدا یافته‌های پژوهش ارائه و وضعیت متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش توصیف گردیده است. پس از آن رابطه متغیرهای پژوهش ابتدا در سطح تحلیل دو متغیره با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و سپس در سطح تحلیل چند متغیره با استفاده از آزمون‌های همبستگی تفکیکی، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

---

^۱ Cochran

^۲ Stratified Sampling

^۳ Simple random Sampling

^۴ Systematic Sampling

الف) توصیف داده‌ها

در بخش توصیف داده‌های پژوهش، ابتدا مشخصات فردی پاسخگویان شامل جنس، وضعیت تأهل، سن، دانشکده و مقطع تحصیلی توصیف و پس از آن داده‌های مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش در قالب جدول ارائه و سپس توصیف گردیده است.

- مشخصات فردی

در این پژوهش زنان ۴۷/۳ درصد و مردان ۵۱/۴ درصد از حجم نمونه آماری را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ۸۳/۵ درصد از پاسخگویان مجرد و ۱۴/۶ درصد متأهل هستند. توزیع دانشجویان بر حسب سن، دانشکده و مقطع تحصیلی نیز در جدول ۲ ارائه گردیده است.

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن، دانشکده و مقطع تحصیلی

کل		فراوانی		سن / دانشکده / مقطع تحصیلی	
درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۱۰۰	۳۷۰	۶۱/۶	۲۲۸	۱۸-۲۱	سن
		۳۱/۴	۱۱۶	۲۲-۲۵	
		۷	۲۶	۲۶+	
۱۰۰	۳۷۰	۲۱/۹	۸۱	علوم پایه	دانشکده
		۳۱/۹	۱۱۸	فنی و مهندسی	
		۴۶/۲	۱۷۱	علوم انسانی	
۱۰۰	۳۷۰	۸/۳	۱۶	کاردانی	مقطع تحصیلی
		۸۲/۵	۳۲۰	کارشناسی	
		۸/۹	۳۴	ارشد و دکتری	

همان گونه که ارقام و درصد‌های موجود در جدول ۲ نشان می‌دهد ۶۱/۶ درصد از حجم نمونه پژوهش در سنین ۱۸-۲۱ سال، ۳۱/۴ درصد در سنین ۲۲-۲۵ سال و ۷ درصد در سنین ۲۶ سال یا بیشتر قرار دارند. همچنین محل تحصیل ۴۶/۲ درصد از پاسخگویان دانشکده علوم انسانی، ۳۱/۹ درصد دانشکده فنی و مهندسی و ۲۱/۹ درصد دانشکده علوم پایه است. علاوه بر این ۸/۳ درصد از پاسخگویان در مقطع کاردانی، ۸۲/۵ درصد در مقطع کارشناسی و ۸/۹ درصد نیز در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به تحصیل اشتغال دارند.

- متغیرهای اصلی پژوهش

در این بخش توزیع درصدی هر یک از متغیرهای میزان اعتیاد به اینترنت، روابط اجتماعی، فردگرایی خودخواهانه، بحران هویت و اعتماد اجتماعی به عنوان متغیرهای اصلی پژوهش ارائه گردیده است.

جدول ۳- توزیع درصدی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

جمع	زیاد	متوسط	کم	متغیرها	
۱۰۰	۸/۶	۲۲/۹	۶۸/۶	اعتیاد به اینترنت	متغیرهای مستقل
۱۰۰	۲۰/۱	۴۸/۹	۳۱	روابط اجتماعی	
۱۰۰	۱۳	۶۸/۱	۱۸/۹	فردگرایی خودخواهانه	
۱۰۰	۱۶	۳۲/۲	۵۲/۸	بحران هویت	
۱۰۰	۱۹/۸	۳۱/۹	۴۸/۳	اعتماد اجتماعی	متغیر وابسته

بر اساس درصد‌های موجود در جدول ۳ میزان اعتیاد به اینترنت ۶۸/۶ درصد از پاسخگویان کم، ۲۲/۹ درصد متوسط و ۸/۶ درصد از آنها زیاد بوده است. روابط

اجتماعی ۳۱ درصد از پاسخگویان کم، ۴۸/۹ درصد متوسط و ۲۰/۱ درصد از آنها زیاد بوده است. فردگرایی خودخواهانه ۱۸/۹ درصد از پاسخگویان کم، ۶۸/۱ درصد متوسط و ۱۳ درصد از آنها زیاد بوده است. بحران هویت ۵۲/۸ درصد از پاسخگویان کم، ۳۲/۲ درصد متوسط و ۱۶ درصد از آنها زیاد بوده است. اعتماد اجتماعی ۴۸/۳ درصد از پاسخگویان کم، ۳۱/۹ درصد متوسط و ۱۹/۸ درصد از آنها زیاد بوده است.

ب) تحلیل دو متغیره داده‌ها

در تحلیل دو متغیره، همبستگی متغیرهای کلیدی پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته است. با توجه به فرضیه مطرح شده در ارتباط با «تأثیر اعتیاد به اینترنت بر اعتماد اجتماعی» در جدول ۴ به تحلیل نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون پرداخته شده است.

جدول ۴- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای پژوهش

اعتیاد به اینترنت/ اعتماد اجتماعی	آزمون آماری
-۰/۳۷۹**	ضریب همبستگی پیرسون
۰/۰۰۰	سطح معناداری
۳۶۲	تعداد معتبر

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر اعتیاد به اینترنت با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰/۳۷۹ و معناداری آن در سطح اطمینان ۹۹ درصد ۰/۰۰۰ است. رابطه بالا یک رابطه خطی و منفی است. بدین معنا که با افزایش یکی از متغیرها، متغیر دیگر کاهش می‌یابد و با کاهش یکی، دیگری افزایش می‌یابد. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت

که هر چه میزان اعتیاد به اینترنت پاسخگویان بالا می‌رود، از میزان اعتماد اجتماعی آنها کاسته می‌شود و با کاهش اعتیاد به اینترنت، انتظار می‌رود اعتماد اجتماعی آنها افزایش یابد.

ج) تحلیل چند متغیره

در آزمون فرضیه اصلی پژوهش، رابطه متغیرهای کلیدی پژوهش مورد تحلیل قرار گرفت، اما در تحلیل چند متغیره تأثیر سایر متغیرهای پژوهش در رابطه میان اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی مورد تحلیل قرار گرفته است. در این رابطه ابتدا نقش سایر متغیرهای پژوهش با استفاده از آزمون همبستگی تفکیکی^۱ مورد کنترل قرار گرفته و پس از آن برای مطالعه تأثیر همزمان متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته از تحلیل رگرسیون^۲ چند متغیره استفاده شده است؛ زیرا همبستگی احتمال تأثیر متغیرها بر یکدیگر را نشان می‌دهد، اما تحلیل رگرسیون نشان دهنده مقدار تفاوت احتمالی است (دواس، ۱۳۸۶: ۱۸۰). جهت بررسی تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای پژوهش نیز از تحلیل مسیر^۳ استفاده گردیده است.

- همبستگی تفکیکی

در همبستگی تفکیکی، روابط میان دو متغیر اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی بوسیله متغیرهای روابط اجتماعی، بحران هویت و فردگرایی خودخواهانه مورد آزمون کنترل آماری قرار گرفته است.

---

^۱ Partial Correlation
^۲ Regression Analysis
^۳ Path Analysis

جدول ۵- نتایج همبستگی تفکیکی بر حسب پارادایم تشریح در تحلیل سه متغیره

همبستگی تفکیکی	متغیر کنترل	همبستگی مرتبه صفر	متغیر وابسته	متغیر مستقل	ردیف
۰/۱۱	روابط اجتماعی	۰/۳۷	اعتماد اجتماعی	اعتیاد به اینترنت	۱
۰/۱۴	بحران هویت	۰/۳۷	اعتماد اجتماعی	اعتیاد به اینترنت	۲
۰/۱۹	فردگرایی خودخواهانه	۰/۳۷	اعتماد اجتماعی	اعتیاد به اینترنت	۳

نتایج موجود در جدول ۵ در چارچوب پارادایم تشریح، مورد تحلیل قرار گرفته است. بر اساس داده‌های موجود در جدول ۵، ارتباط میان دو متغیر اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی با کنترل متغیر روابط اجتماعی تضعیف گردیده است. رابطه موجود بر اساس کنترل متغیر روابط اجتماعی تفسیر شده است، زیرا ورود متغیر روابط اجتماعی رابطه اصلی را تضعیف کرده و متغیر بالا، میانجی بین دو متغیر مستقل و وابسته است. در نتیجه روابط اجتماعی واسطه رابطه اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی است. ارتباط میان متغیر مستقل و وابسته بر اساس کنترل متغیر بحران هویت نیز تضعیف گردیده است، رابطه بالا نیز تفسیر شده است، زیرا متغیر بحران هویت پیامد اعتیاد به اینترنت و واسطه آن با اعتماد اجتماعی است. همچنین ارتباط میان اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی با کنترل متغیر فردگرایی خودخواهانه نیز تضعیف گردیده است. این رابطه نیز تفسیر شده است، زیرا متغیر فردگرایی خودخواهانه بر اساس مباحث نظری پژوهش و دیدگاه افرادی چون پاتنام پیامد استفاده از اینترنت و واسطه آن با اعتماد اجتماعی است. در نتیجه متغیرهای روابط اجتماعی، بحران هویت و فردگرایی خودخواهانه هر

کدام به عنوان متغیر واسطه رابطه میان اعتیاد به اینترنت و روابط اجتماعی را تحت تأثیر و کنترل قرار می‌دهند.

- تحلیل رگرسیون

در تحلیل رگرسیون از روش تحلیل گام به گام^۱ استفاده شده است. نتایج بدست آمده بیانگر آن است که از میان متغیرهای اعتیاد به اینترنت، فردگرایی خودخواهانه، بحران هویت و روابط اجتماعی، فقط متغیرهای روابط اجتماعی و بحران هویت وارد معادله گردیده‌اند.

جدول ۶- نتایج آزمون تحلیل رگرسیون درباره عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی

روش ورود متغیرها: گام به گام	Method= Stepwise
ضریب همبستگی چندگانه	۰/۲۲۳
ضریب تعیین	۰/۰۷
ضریب تعیین تعدیل یافته	۰/۰۶۷
خطای معیار	۰/۴۳۱
تحلیل واریانس	۲۲/۰۱
سطح معناداری	۰/۰۰۰

جدول ۷- ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در باره عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی

متغیرهای مستقل	b	Beta	S.E	t	Sig
مقدار ثابت	۲/۸۹	-	۰/۰۴۵	۶۴/۴۸	۰/۰۰۰
روابط اجتماعی	۰/۰۰۹	۰/۲۶۵	۰/۰۰۲	۴/۶۹	۰/۰۰۰
بحران هویت	۰/۴۰۷	۰/۲۳۱	۰/۱۰۴	۳/۹۳۰	/۰۰۰

^۱ Stepwise

نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون متغیر روابط اجتماعی برابر ۰/۰۰۹ و ضریب رگرسیون استاندارد شده آن برابر با ۰/۲۶، و ضریب رگرسیون متغیر بحران هویت برابر با ۰/۴۰۷ و ضریب رگرسیون استاندارد شده آن برابر با ۰/۲۳ است. ضریب تعیین در این مطالعه برابر با ۰/۰۷ گزارش شده است. این یافته بدین معنا است که متغیرهای روابط اجتماعی و بحران هویت تنها توانسته‌اند ۷ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر اعتماد اجتماعی را تبیین نمایند. ضریب تعیین تعدیل یافته در این پژوهش برابر با ۰/۰۶۷ است. ضریب تعیین تعدیل یافته نسبت به ضریب تعیین تعدیل نیافته حقیقی‌تر است، زیرا الزاماً با افزایش تعداد متغیرهای مستقل افزایش نمی‌یابد، در حالی که ضریب تعیین تعدیل نیافته تابع تعداد متغیرهای مستقل است (غیاثوند، ۱۳۸۷: ۲۰۹).

- تحلیل مسیر

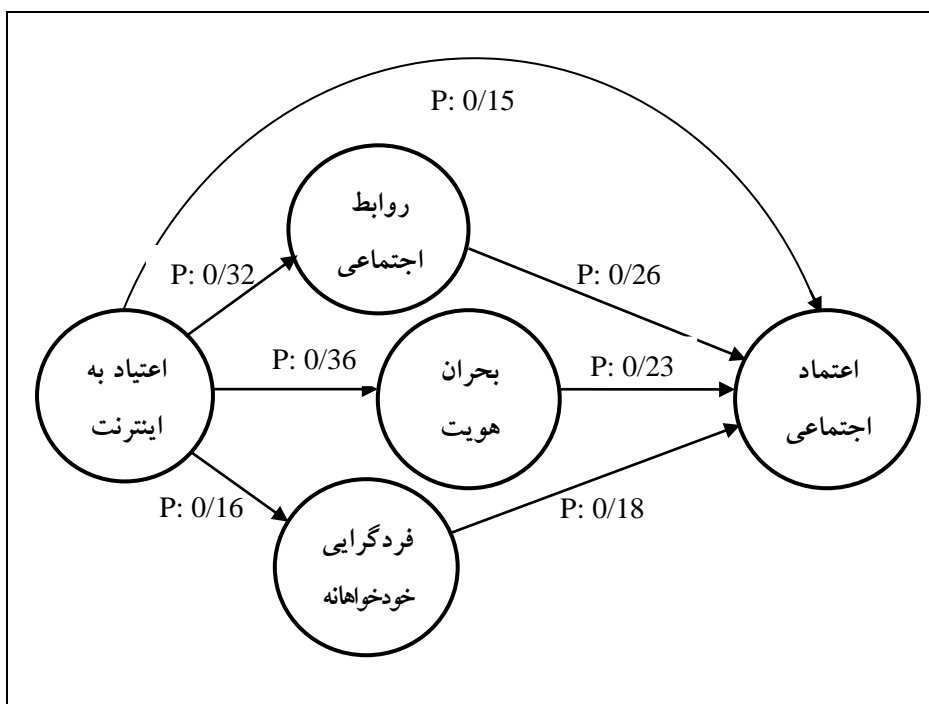
تحلیل مسیر مدلی علی برای درک روابط بین متغیرهاست. به عبارت دیگر، تحلیل مسیر برای آزمون مدل‌های علی به کار می‌رود و مستلزم تنظیم مدلی به صورت نمودار علی است. این مدل بر اساس تحلیل رگرسیون است، اما از آنجا که تصویر گرافیکی ارائه می‌دهد سودمندتر از روشهای دیگر است (ببی، ۱۳۸۷: ۸۵۶)، و به ما کمک می‌کند که بینیم در پی چه چیزی هستیم. در تحلیل مسیر از R^2 استفاده می‌شود؛ از این رو می‌توان میزان مناسب بودن مدل را ارزیابی کرد و با استفاده از وزن بتا^۱ (که در تحلیل مسیر، ضریب مسیر^۲ خوانده می‌شود) مقدار اثر هر متغیر را تعیین کرد. علاوه بر این، تحلیل مسیر ما را قادر می‌سازد که به سازوکار اثر متغیرها بر یکدیگر پی ببریم؛ تحلیل مسیر مشخص می‌کند که اثر هر متغیر تا چه حد مستقیم است و تا چه حد غیرمستقیم.

۱. Beta
۲. Path co. efficient

بدین ترتیب تحلیل مسیر به طریق قابل فهم ساده‌ای اطلاعات زیادی درباره فرایندهای علی فراهم می‌آورد (دواس، ۱۳۸۶: ۲۲۲).

نمودار ۲- نمودار مسیر عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی

همان طور که دیده می‌شود تمام ضرایب مسیر متغیرها در نمودار مشخص شده‌اند. یافته‌های حاصل نشان دهنده آن است که میزان تأثیر مستقیم متغیر اعتیاد به اینترنت بر اعتماد اجتماعی ۱۵ درصد است و جمع تأثیر غیر مستقیم آن در سه مسیر فردگرایی خودخواهانه، بحران هویت و روابط اجتماعی ۱۹ درصد و در نهایت اثر کل آن $r: 0/34$ درصد است. نمودار مسیر مزبور، تأثیرات متفاوت اعتیاد به اینترنت را بیان می‌کند. این نمودار نشان می‌دهد که اعتیاد به اینترنت بصورت غیر مستقیم‌تر و بواسطه عوامل و متغیرهای دیگر تأثیر بیشتری بر اعتماد اجتماعی می‌گذارد.

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش در سطح تحلیل تک متغیره، میزان استفاده و اعتیاد به اینترنت بیشتر پاسخگویان (۶۸/۶ درصد) در سطح پایین است و تنها ۸/۶ درصد از پاسخگویان بر اساس تست مورد استفاده، به اینترنت اعتیاد دارند. توزیع اعتماد اجتماعی پاسخگویان نسبتاً یکنواخت‌تر از اعتیاد به اینترنت است. با وجود این، اعتماد اجتماعی حدود نیمی از پاسخگویان (۴۸/۳ درصد) در سطح پایین است. در سطح تحلیل دو متغیره رابطه میان دو متغیر اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی با ضریب همبستگی ۰/۳۷۹، در سطح اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید واقع گردیده است. رابطه موجود رابطه‌ای معکوس است، با این تفسیر که با افزایش میزان اعتیاد به اینترنت، از میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان کاسته می‌شود و برعکس، با کاهش اعتیاد به اینترنت، اعتماد اجتماعی پاسخگویان افزایش می‌یابد. در سطح تحلیل چند متغیره، رابطه میان دو متغیر اعتیاد به اینترنت و اعتماد اجتماعی با توجه به چارچوب نظری پژوهش، به وسیله متغیرهای روابط اجتماعی، بحران هویت و فردگرایی خودخواهانه و با استفاده از ضریب همبستگی تفکیکی مورد کنترل آماری قرار گرفته است. نتایج بدست آمده بیانگر این واقعیت هستند که متغیرهای کنترل شده، واسط میان دو متغیر کلیدی پژوهش هستند، زیرا با کنترل هر یک از متغیرهای فوق رابطه اصلی تضعیف گردیده است. در میان متغیرهای کنترل شده، متغیر روابط اجتماعی بیشترین تأثیر را در کاهش رابطه اصلی داشته است، به طوری که رابطه اصلی را از سطح ۰/۳۷ به ۰/۱۱ کاهش داده است. به منظور سنجش و تعیین میزان تأثیرگذاری هر یک از متغیرهای بالا بر اعتماد اجتماعی پاسخگویان، آنها را وارد تحلیل رگرسیون نمودیم. بر اساس نتایج بدست آمده از رگرسیون، متغیرهای روابط اجتماعی و بحران هویت وارد معادله گردیده و متغیر فردگرایی خودخواهانه از معادله خارج گردیده است. علاوه بر این به منظور نشان دادن تأثیر مستقیم و غیر مستقیم اعتیاد به اینترنت بر اعتماد اجتماعی، با کنترل متغیرهای واسط تأثیر هر یک از متغیرهای مورد مطالعه در قالب نمودار مسیر،

ترسیم و مشخص گردیده است. نتایج بدست آمده از تحلیل مسیر نیز بیانگر این امر است که تأثیر غیر مستقیم (۱۹ درصد) اعتیاد به اینترنت بیشتر از تأثیر مستقیم (۱۵ درصد) آن می‌باشد.

در نتیجه با توجه به یافته‌های موجود، هر چند رابطه میان متغیرهای کلیدی پژوهش در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید گردیده است. اما این رابطه یک رابطه واقعی نیست، زیرا بخش اعظم این رابطه، حاصل مداخله متغیرهای واسط در رابطه موجود است. با وجود این، از اهمیت و ضرورت مسأله کاسته نمی‌شود، زیرا اعتیاد به اینترنت چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیر مستقیم موجب کاهش اعتماد اجتماعی می‌گردد. این در حالی است که اعتماد اجتماعی سنگ بنا و لازمه حیات اجتماعی و اعضای جامعه است و کاهش آن اثرات نامطلوبی بر کمیت و کیفیت روابط اجتماعی و مشارکت اعضای جامعه می‌گذارد.

منابع

- احمدی، پژمان. (۱۳۸۸). بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- امیدوار، احمد و صارمی، علی اکبر. (۱۳۸۱)، اعتیاد به اینترنت توصیف، سبب شناسی، پیشگیری، درمان و مقیاس‌های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت، مشهد، انتشارات تمرین.
- امیری، مجتبی. (۱۳۷۴)، پایان تاریخ و بحران اعتماد و باز شناسی اندیشه‌های تازه فوکویاما، تهران، اطلاعات سیاسی، اقتصادی، شماره ۹۸-۹۷.
- اولسون، دیوید. (۱۳۷۷)، رسانه‌ها و نماده: صورت‌های بیان، ارتباط و آموزش، ترجمه: محبوبه مهاجر، تهران، انتشارات سروش.

- اینگلهارت، رونالد و آبرامسون، پل، آر. (۱۳۷۸)، امنیت اقتصادی و دگرگونی ارزشی، ترجمه: شهناز شفیعی‌خانی، نامه پژوهش، شماره چهاردهم و پانزدهم.
- بی، ارل. (۱۳۸۷)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه: دکتر رضا فاضل، تهران، انتشارات سمت.
- بیکر، ترزال. (۱۳۸۸)، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ ناییبی، تهران، نشر نی
- پناهی، حسین. (۱۳۸۶)؛ تأثیر فناوریهای جدید اطلاعات و ارتباطات بر سرمایه اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- جاوید، محبوبه و کامران پور، فریده. (۱۳۸۷)، میزان شیوع اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشکده مهندسی دانشگاه شیراز، شیراز، مجموعه مقالات چهارمین سمینار بهداشت روانی دانشجویان.
- دقیقی، آمنه و مهدوی، محبوبه. (۱۳۸۷)، بررسی رابطه میان افسردگی و اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان در سال ۱۳۸۶، مجموعه مقالات چهارمین سمینار بهداشت روانی دانشجویان.
- دواس، دی‌ای. (۱۳۸۶)، پیمایش در علوم اجتماعی، ترجمه: هوشنگ ناییبی، تهران، نشر نی.
- ریتزر، جورج. (۱۳۸۹)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی
- زنجانی زاده، هما و محمدی جوادی، علی. (۱۳۸۴)، بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد در سال ۸۲ و ۸۳، مجله جامعه‌شناسی ایران، سال ششم، شماره ۲.

- شایق، سمیه. (۱۳۸۷)، بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه‌ی آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه علامه طباطبائی.
- غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰)، تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی و اقتصادی سازمان یافته روستاییان به عنوان مکانیزمی برای توسعه روستایی در ایران: مطالعه موردی روستاهای شهر کاشان، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران.
- غیاثوند، احمد. (۱۳۸۷)، کاربرد آمار و نرم افزار SPSS در تحلیل داده‌ها، تهران، نشر لویه.
- فیلد، جان. (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، ترجمه: جلال متقی، تهران، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، نشر صبا.
- قاسمی، وحید و صادقی ده چشمه، ستار. (۱۳۸۸)، اعتماد اجتماعی و توسعه، مجموعه مقالات همایش ملی فرهنگ و توسعه در منطقه مرکزی ایران، دانشگاه کاشان.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰)، عصر اطلاعات: ظهور جامعه شبکه‌ای، ترجمه: احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران انتشارات طرح نو.
- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- کراملی مقدم، رضا و حکمت دوست، زهرا. (۱۳۸۵)، وابستگی به اینترنت، اختلالی که موجب به هم ریختن سلامت روانی دانشجویان می‌شود، مجموعه مقالات سومین سمینار بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه علم و صنعت.

- کوثری، مسعود. (۱۳۷۵)، بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان استان خراسان در فعالیتهای عمرانی، **پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی**، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۸)، **تجدد و تشخیص**، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
- محسنی تبریزی، منوچهر. (۱۳۸۰)، بررسی مفهوم اعتماد با رویکرد روانشناسی اجتماعی، **نمایه پژوهش**، شماره ۱۸.
- یوسفی، نریمان. (۱۳۸۳)، **شکاف بین نسل‌ها**، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- Block, J.J. (2008). Issues for DSM-V: internet addiction, **American journal of psychiatry**, 3.
- Fukuyama, F. (1995). **Trust: the social virtues and the creation of prosperity**, Hamish Hamilton, London.
- Good, D. (1988). **Individuals, interpersonal relations, and trust**, in: D.Gambetta (ed), **Trust: Making and Breaking Cooperative Relations**, Oxford: Basil Blackwell.
- Luhman.n. (1979). **Trust and power**. Chi Chester. Wiley.
- Pawley. C. (2002). **Correlates of internet use and addiction in adolescents**, Doctor of philosophy department of counseling and education psychology.
- Seligman, A (1998). **The Problem of Ttrust**, Princeton, new Jersey: Princeton University Press.
- Selvin. J. (2000). **The Internet and Society**, Combidge, polity press.
- Sztompka. P. (1999). **Trust a Sociological Theory**, Cambridge: Cambridge University Press.
- www.sid.ir.